

Schweitzer József Emlékdíj és Emlékérem, 2022

Schweitzer József v. orsz. főrabbi, az egykori Országos Rabbiképző Intézet igazgatója, az ELTE c. egyetemi tanára emlékére a Család 2017-ben alapította (teljes elnevezésével) „A Schweitzer-család és a Magyar Hebraisztikai Társaság által adományozott Schweitzer József Emlékdíjat”. Az összesen öt alkalomra szóló, a Magyar Hebraisztikai Társasághoz telepített, de intézményi anyagi háttér nélkül álló díjjal jár a Család megbízásából Péter Vladimir által készített különleges Emlékérem. Az első díjat (2017) Turán Tamás kapta *Academic Religion: Goldziher as a Scholar and a Jew* című, 2016-ban megjelent terjedelmes tanulmányáért. A második kitüntetett Xeravits Géza volt (2018) a qumráni és posztbiblikus irodalom héber nyelvi és biblikus irodalmi elemeivel foglalkozó dolgozataiért; e körből jelent meg *From Qumran to the Synagogues. Selected Studies on Ancient Judaism* című tanulmánygyűjteménye (2019). (Barátunk nem sokkal később súlyos betegségben elhunyt.) A harmadik díjnyertes 2020-ban Kövér András volt, Löw Immánuel posztumusz ásványtani cikkeinek magyar fordításával, ez a *Fényszóró drágakövek* (2019).

A hosszú, a szellemi élet nyilvánosságát szinte lehetlenné tevő járványidőszak után a Család által felkért Kuratórium, amelynek jelenlegi tagjai, betűrendben, Bíró Tamás, Koltai Kornéli, Komoróczy Géza, Zsengellér József, illetve a Család képviselőiben Schweitzer Gábor, készülve Schweitzer József 2021. évi *Jahrzeitjére*, negyedik döntését E-mailekben folytatott tanácskozások után 2020 decemberében hozta meg. A díj átadását a Magyar Hebraisztikai Társaság elhalasztotta Schweitzer születésének 100. évfordulójára, amely a mai napra esik.

A magyar zsidó világ és a szellemi élet néhány hónapon belül a Holocaust és a felszabadulás utáni, több mint háromnegyed évszázad két kimagaslóan jelentős rabbijának évfordulójára emlékezik. Ma emlékezünk Schweitzer Józsefre, és a jövő évben lesz Scheiber Sándor születésének 110. évfordulója. Kettejük kapcsolatának jelképe gyanánt legyen elég arra hivatkoznom, hogy Schweitzer Józsefet 1948-ban Scheiber Sándor iktatta be a pécsi rabbiszékbe. Schweitzer alig fél nemzedékkel volt fiatalabb, mint Scheiber, de rabbinikus működésük súlypontja egészen más időkre esett. Abban a korszakban, amikor minden egyházi intézmény, a zsidó intézmények is, kiterjedően a zsidósághoz ragaszkodó személyekre, vallási vezetőitől az egyszerű iparosig, ha nem kooperáltak a diktatórikus rendszerrel, hátrány, mellőzés, titkosszolgálati megfigyelés, üldözés vagy éppen börtön fenyegetésében végezték szolgálatukat: ebben az időben Scheiber országosan *a zsidó megmaradás rabbija* volt, a társadalom és a világ számára egy személyben jelentette a magyarországi zsidóságot. Schweitzer pécsi rabbinátusában, és majd Budapesten, a rendszerváltást követő néhány reményteli év lehetőségeit felhasználva, *a zsidóság nyitott*, mondhatjuk úgy is: *kitárt kapuja* volt a magyar társadalom, a szellemi élet, más egyházak felé. Maga nem volt nagy vallási újító, mégis gyakorlatában újrafogalmazta a kongresszusi / neológ / konzervatív zsidóság hagyományait, elveit, etikáját. Bármikor lenyűgöző biztonsággal idézte kapásból a Biblia héber szövegét, lebilincselő előzékenységgel, kedvességgel, humorral bánt mindenkivel, és ezzel együtt is tiszteletre méltó bátorsággal állt ki, ha kívülről vagy belülről megpróbálták

megrendíteni a zsidó élet egyébként is nehezen fenntartható egyensúlyát. Utalok egyfelől a 20 000 forintos kárpótlás esetére, másfelől Schweitzer erélyes válaszára azokra az intrikákra, amelyek a hitközségből a Rabbiképzőt támadták, vagy vitáira a lubavicsi hagyomány-megmásítással. Mindkettőjüket, Scheibert és Schweitzert, illehetjük, ha nem is halákhikus, de feltétlenül szellemi értelemben azzal a címmel, mely nemzedékenként csak egy személynek jár: *poszék ha-dor*, korának döntőke.

A Schweitzer József Emlékdíj alapítóinak szándékát a Kuratórium minden alkalommal úgy értelmezte, hogy előnyben részesüljenek azok a munkák, amelyek szorosabban kapcsolódnak a héber nyelvhez, írásbeliséghez, a magyarországi zsidó történelemhez. Rabbikus tevékenységével és saját irodalmi munkásságával, de Schweitzer tanárként és mint a Magyar Hebraisztikai Társaság alapítója hozzájárult a zsidó tárgyú tudományos kutatások megélénküléséhez. A jelen alkalmat is felhasználjuk arra, hogy röviden áttekintsük a legutóbbi díjátadás óta eltelt csaknem három évben (2020–2022) elkészült jelentősebb munkákat. Bár az Emlékdíj szempontjából eleve nem jöhetett számításba, mégis első helyen említem meg a Rumbach műemléki restaurációját, s ezen belül külön is a felső emeleten, több kivetítőn futó történeti áttekintést, amely e pillanatban a magyar zsidó történelem talán legjobb, igen hatásos áttekintése. A nagy teamből csak a digitális kivitelezés tervező- és vezetőjét, Forgács Pétert említem.

A Kuratórium a jutalmazandó munka kiválasztásánál mintegy tíz könyvet vett figyelembe. Amint a Rumbach emeletén vetített vizuális történetírás, úgy néhány érdemes könyv is kivülesik az Emlékdíj alapszabályában kijelölt körön. Ilyen t. k. a Dombi Gábor szerkesztette kétkötetes gyűjtemény Grossmann Zsigmond alapvető jelentőségű történeti munkáiból (2021); vagy Gábor György tanulmánygyűjteménye (A történelem tekintete, 2021); vagy Újlaki-Nagy Réka Zsidó székelyek című forrás- és visszaemlékezés-gyűjteménye (2020), melyet ebben az évben német nyelvű változata követett.

A finalisták címét éppen csak felsorolom. Balázs Edit, Pannon értékek nyomában. A körmendi zsidóság története (2021); Dombi Gábor, Osztályellenségek. Az 1951-es budapesti kitelepítés zsidó áldozatai (2020); Kustár Zoltán, Deutero-Ézsaiás könyve válogatott fejezeteinek magyarázata (2021); Novák Attila, Ideológia és önazonosság. Az 1953-as budapesti cionista per (2020).

S végül az ötödik, az a könyv, amelyre a Kuratórium, a Család jóváhagyásával, a Schweitzer József Emlékdíjat megosztva odaítélte:

Jakab Réka – Kákonyi Anna, *Táguló és szűkülő terek. A veszprémi zsidóság társadalom- és gazdaságtörténete* (Kiadta a Veszprémi Zsidó Hitközség, 2020).

A döntésben nem volt szerepe, de színt ad hozzá, hogy Schweitzer Veszprémben töltötte a gyermekkorát, nagyapja veszprémi rabbi volt, és tőle, Hoffer Ármintól kapta életfogytiglan tartó rabbikus nevelését is.

Jakab Réka és Kákonyi Anna könyve elsőrangú történeti tanulmány. Kutatásai háttérben ott állt Kun Lajos 1932-ben megjelent könyve, amely a veszprémi

zsidók történetének rituális vonatkozásait bőségesen tárgyalja, így ők, erre hivatkozva is, munkájukban a polgári történelemre koncentrárlhattak. Jakab 1848-ig, Kákonyi innen máig dolgozta fel az anyagot. A zsidó tudományokban ismét előtérbe került a távlatos történeti kutatás, ebbe a folyamatba jól illeszkedik ez a könyv. Jakab Réka levéltáros, Kákonyi Anna muzeológus. Jakab korábban a pápai zsidók történetéről adott ki fontos könyvet, ő és Kákonyi együtt terveztek nagyszabású kiállítást a veszprémi múzeumban a község történetéből. Ezt az anyagot bővítették ki és alakították át gazdag szöveggé. Munkájukat összehangoltan végezték, a könyv két része önállóan is megállná a helyét, de egybekapcsolta őket a tárgyalási rend egységessége, s bár ez csak mellékes technikai részlet, még a lábjegyzetek száma is folyamatosan fut az 1100 fölé.

Széles körű levéltári, könyvtári és múzeumi kutatások eredménye ez a jól olvasható tudós tanulmány, a veszprémi zsidók – másodsor, és nem szűkítő értelemben mondom:– polgári történelme az első nyomoktól napjainkig. Az elegáns értekező stílusban, olvasmányosan megírt szöveg végigvezet a két évszázados át folyamatosan korlátok közé szorított zsidó élet minden területén: az adóügyektől a városi életmódig, a községi szervezet felépítésétől a jótékonyáig, a rabbiktól a hazafiassáig. Az elmúlt évtizedek legjobb zsidó történeti munkáinak egyike, a levéltári forrásanyag kiaknázásában, az elemzés finomságában Kövér György tisztaeszlári monográfiájához (2011) mérhető. S ehhez képest is különlegessége, hogy a Függelékben Jakab Réka közöl minden jegyzéket, amelyet valaha is a veszprémi zsidókról felvettek, az 1780-as évek összeírásától kezdve a 19. századi háztulajdonosok, háztartások, zsidó lakosok jegyzékén (1848-ban: 216 háztartás, több mint 900 személy) vagy a zsidótörvények előtti választási névsoron át a Holocaust máig feldolgozhatatlan eseménysoráig (gettóba zártak: 574 fő, közülük a legidősebb 90 éves, a legfiatalabbak, többen, alig 4 évesek voltak; munkaszolgálatosok: 52 fő). Történeti távlatban nézve, azt mondhatom, mindenki, aki valaha zsidóként Veszprémben élt, megtalálhatja felmenői nevét ebben a kötetben.

De nem könyvismertetés a feladatom, így számomra már csak az maradt hátra, hogy a Kuratórium és a magam nevében tiszta szívből gratuláljak Jakab Rékának és Kákonyi Annának maradandó értékű munkájukhoz és a Schweitzer József Emlékdíjhoz, amelyet a díjazottaknak a Schweitzer család ad át.

Komoróczy Géza

2022. október 13